

Filat m., substantivat és 'xarxa, ret, de pescar, caçar, etc.', des de fi S. XIII: «les ara<n>yes --- prenien les mosques ab lurs *filats*», *VidesR*, f° 184v2, trad. «suis retibus» (556.26); i és un mot de totes les èpoques (doc. ross. de 1323, *RLR* xxxi, 424) i totes les zones: «la preycació, que és comparada al *filat*, que un fil és lligat ab altre, e quan ven que tiren a ssi lo *filat*, tot lo *filat* segueix», *StVicentF* (*Serm.* II, 46.22, 160.32).

L'aplicació a la pesca i a l'aigua fou de primer la més estesa: «sapiats que hom troba peys qui són pus ginyosos los uns que ls altres a fugir als pescadors e a fugir de lurs *filats*» en la versió cat. del *Brev. d'Amor* (mj. S. xiv, *DBal.*), «pescar ab *filats* d'aur», *Recull d'Eximilis* d'Ag. (cita, *Careta, Barbr.*, s. v. *ret*); «pres moltes cordes que havia en la nau e féu-ne un *filat* a manera de exàvega que porten la palla», *JoMartorell* (Ag. I, 290); «*filats de peixcar*: rete, sagna ---», *OPou* (*ThPu.*, 66). Poc estès ara amb aquest ús en les costes entorn de Barcelona (on *xarxa* l'ha desbancat), segueix usant-se fermament en la del Ross. (*Barcarès*, 1960) i en els nostres alts Pirineus, parlant dels rius i estanys (Àreu de Vall Ferrera; més aviat *filatons* a Cardós, i *enfilats* a Farrera, 1933-4).

Resta, en canvi, en vigència general tractant-se dels de caça: «null hom no gos parar *filats* ne altres exàrtics a coloms», *Tortosa*, a. 1341 (*BABL* xi, 420); «en lo *filat*, / laços e brell, / en lo costell, / lexades plomes, / pardals, colomes / no-y tornen més», *JRoig* (*Spill*, v. 6590); «CAÇA D'OCELLS: --- *filats* o red: rete, cassis, plaga», «les cordes per estendre y cloure les *filats*: epidromis», «CAÇA DEL SENGLAR: parar *filat*: extendere plagas; donar en los *filats* y llaços ---» (*OPou, ThPu.*, 55, 56, 58). Potser enlloc la caça d'ocells amb xarxa no té una pràctica tan intensa com a les Pitiüses, i allí el mot sona més ple de vida que enlloc: «*filats*: redes de caza» (*PzCabrer.*); i en els dies passats a Formentera (1963) de res no vaig sentir parlar tant com del *filat* o xarxa de caçar tords. També, però, en cat. central: «teixia un *filat* per a caçar guatelles», *Vidal i Val*. (*Rosada d'Estiu*, 115). A l'alteració que presenta la forma vulgar mall. *filacs*, aplicada de vegades a teixits de vestir («una noya que anava tan a la fresca que duya per faldes una espècie de *filacs*, que li veyen la pell i totes les formes», *BDLC* xi, 252) degué contribuir la influència de *parracs*, inevitable allí, per la ultracorrecció del fet, allà normal, que *-acs* es converteixi en *-ats*.

Filadis, originàriament adj., aplicat a qualsevol espècie tèxtil apta per a ser filada, tendí a substantivar-se pertot com a m., i s'ha concretat a teles de matèries poc valuoses («hiladillo», *DBal.*; cf. *Vocab. Teixits*, *BDC* iv, 104); de matèria no ben concretada, a Menorca, segons la glosa: «Estimada, çno'm daràs / *filadis* per unes calces / i remei per unes altres? / tan ingrada no seràs», *Camps Merc.* (*Folkl. Men.* I, 120).

Però molt sovint i des de molt antic es tracta d'una matèria feta amb seda, si bé de qualitat inferior: «pecia de cendat, 13 drs.; libra de seta, 2 drs.; libra de *filadis*, 1 dr.» en una lleuda ross. de mj. S. XIII (cop.

1295) (*RLR* iv, 357); *Cavanilles* (*Obs.* I, 24) el definia com 'capolls de seda netejats, macerats i convertits com en un cotó'; *filadis* --- *oldà* ---», a. 1373 (*MiretS, TemplH*, p. 557); «patriarche littera eorum-que sigillis impendenti, cum vetis de *filadico* et de sirico, colorum crocei et virmili impressis», *Cardona*, a. 1424 (*Serra V., BCEC* 1905, p. 335); «obres de seda: --- tafetà doble ---; adducar o *filadis*: bombycina rudior», *OPou* (*ThPu.*, 342); d'on podria deduir-se que *Pou* mirava *filadis* com a terme del Princ. i *addúcar* com a val. (si bé de *Cavanilles* es dedueix que *filadis* s'usava també en parts del P. Val.). Cf. també *it. filaticcio*, etc. *Filadissa*.

Filatura [*Lab.* 1888, no 1864] sembla haver-se pres de l'*it. filatura*, que ja es documenta en uns estatuts dels Ss. xiv-xvi; transmés pel català al castellà on primer es digué *filatura* [*DACEsp.* 1884] i després, amb l'intent de descatalanitzar-lo, se n'ha fet *hilatura* (en parla *Camil Rodon i Font, Etimologies textiliarias*, *Barcelona*, 1957, 426 pp.).

Filaner fou inicialment adj., aplicat entre altres als enginys de filar, format amb el sufix compost *-ANDARTUS* (cf. cast. *hilandero, lavandera*, topònim cat. *Llavanera*, pròpiament 'safareig, bassa de rentar', fr. *tisсандier, taillandier*): «un torn *filaner*» en docs. ross. de 1384, 1386 i algun altre (*InvLC*, s. v. *filempua* i *filanera*); però aviat tendeix a substantivar-se com a femení, per a la filadora, dona que fila: així en el Ross. ja 1311: «que neguna *filanera* no gaus penre lana ---» (*RLR* xxix, 55), i freqüent des de llavors (*InvLC*, s. v.); encara avui conegut en ross.: en les vidrieries del menjador del Castell de Nyer, hi ha pintats tipus del país, entre ells «un caçaire d'isarts, un pescaire de truites i una *filanera*» (*C. A. Torras, Pirineu Català* III, 164); i sobretot s'usà molt durablement en val.: «los majors ja venien ab la porta tancada ab lo forrellat de supèrbia --- e axí venien les *filaneres*, e cntrava aquella llum en elles ---», *StVicentF* (*Quar.*, 227.81); «una alamanya / yo sé, tendera, / gran *filanera*, / com les de Çilla ---», «*Maria* seia --- / muller prou fort / ben luny trobada, / gran preu preada, / sabent, faynera / e *filanera* / ---»; proverbialment: «no hi ha vella, / que no hatja estat bona *filanera*», *Carles Ros* (*AdagesR*, 1736, p. 80). *Filaneria*. Més modern: *filadora* [1647, *DTol.*]; *filador. Filadura*.

El venedor o fabricant de *filas* es digué *filater*: «negun *filater* ne *filatera*, o altra qualsevol persona, qui vene o revena *filas* en la dita ciutat --- no gos mette o mesclar en los dits *filas* oli, greix, cera, carbó ne algun altre --- materials per los quals --- sien carregats ne-s mostren pus bells a ulls: en un ban barceloní de la primera meitat S. xv (*DBal.*). *Fileria*.

Filassa [fi S. xv, *DAG., AlCM*]; «la camisa de tela dels homes la filaven de la *filassa* del cànem», *Vall de Gallinera* (1963). *Filassada* S. xv. *Filet*: «un *filet* d'espart és una fatxa de forma allargada», *Olocou de Carraixet* (1962); val. *fileta*, per a *Cavanilles* (*Obs.* II, 252) és una cordeta o cordó comparable a un llibant. Sembla que en la Compilació de Proverbis aràbics (c. al S. xiv) que cita el *DBal.*, *filet* té un signi-